

УДК 78 (075)

Світлана Кулічова

МУЗИЧНА ІНФОРМАЦІЯ – ДЖЕРЕЛО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

У статті розглядається феномен «музична інформація» як навчальний матеріал у контексті джерела музично-педагогічної діяльності майбутнього вчителя музики та як засіб для розв'язання конкретних завдань музично-естетичного розвитку учнів у різноманітних видах музичної діяльності. Актуальними напрямками декодування типів музичної інформації під час добору є дидактичний, художньо-естетичний, емоційно-психологічний та морально-етичний компоненти. Процес добору вчителем навчального матеріалу для забезпечення музично-педагогічної діяльності ґрунтується на специфічному, педагогічно спрямованому сприйнятті різноманітних типів музичної інформації.

Ключові слова: музична інформація, навчальний матеріал, музично-педагогічна діяльність.

В статье рассматривается феномен «музыкальная информация» как учебный материал в контексте источника музыкально-педагогической деятельности будущего учителя музыки и как средство для решения конкретных задач музыкально-эстетического развития учеников в разнообразных видах музыкальной деятельности. Актуальными направлениями декодирования типов музыкальной деятельности во время добора есть дидактический, художественно-эстетический, эмоционально-этический компоненты. Процесс добора учителем учебного материала для обеспечения музыкально-педагогической деятельности основывается на специфическом, педагогически направленном восприятии разнообразных типов музыкальной информации.

Ключевые слова: музыкальная информация, учебный материал, музыкально-педагогическая деятельность.

The article examines the phenomenon «musical information» as educational material in the context of a source of musical and pedagogical activity of a future music master and as a means of solving specific tasks of music and aesthetic development of pupils in various types of musical activity. Actual directions of decoding types of musical information at the stage of choosing it include didactic, art and esthetic, emotional and psychological as well as moral and ethic components. The process of choosing teaching material for providing musical and teaching activity of a teacher is based on specific pedagogically directed perception of various types of musical information that enters in to information system of a piece of music. The problem of choosing musical information is getting an urgent importance in professional activity of future music master and is a rather difficult task both for the beginners and experienced teachers.

Key words: *musical information, education material, musical pedagogical activity.*

Оскільки навчально-виховний процес, вся музично-педагогічна діяльність базується не на вивченні конкретних музичних творів – носіїв музичної інформації, а здійснюється в цілеспрямованій музично-педагогічній діяльності в системі вузівської підготовки майбутніх учителів музики, проблема добору музичної інформації, для використання якої необхідний певний комплекс фахових умінь, постає досить гостро.

Сучасний етап музичної освіти характеризується пошуком та впровадженням інноваційних підходів навчання, які були б спрямовані на розвиток художньо-творчої особистості майбутнього музиканта-педагога.

Серед численних наукових підходів до аналізу мистецтва як джерела естетичного розвитку і виховання в останні роки значно зростає науковий інтерес до інформаційного підходу в дослідженнях естетичної і художньої галузі знань (М. Афанасьєв, Г. Голіцин, Л. Литвинцева, Г. Локарева, В. Мирошніченко, А. Моль, У. Ріжинашвілі, В. Федотова та ін.). З позицій інформаційного підходу твір мистецтва розглядається як художньо-естетична інформаційна системи, котра включає різні інформаційні потоки або види інформації, які здійснюють на читача, глядача, слухача певний вплив різного характеру – інтелектуальний, емоційний, стимулюючий тощо. Такі широкі можливості дозволяють розглядати художньо-естетичну інформацію твору мистецтва з педагогічних позицій, тобто з позицій використання інформаційного фонду твору в навчально-виховному процесі як дидактичного засобу. Цей підхід дає теоретичне підґрунтя для розгляду музичної інформації як джерела музично-педагогічної діяльності вчителя музики і музичного розвитку учнів, оскільки в даному процесі музичні твори використовуються в якості навчального матеріалу.

Мета статті – розглянути феномен «музична інформація» в контексті загальної теорії інформації як частину художньо-естетичної інформації, висвітлити способи її існування, зокрема, як навчальний матеріал – джерела музично-педагогічної діяльності майбутнього вчителя музики.

Поняття начального матеріалу широко застосовується в практиці і теорії навчання. Теоретичному аналізу цього поняття приділяється увага в ряді робіт дидактів і психологів Б. Гершунського, Н. Розенберга, А. Сохора, Г. Костюка, Г. Балла, М. Ричика та ін. Дослідники вказують на нерозривний зв'язок поняття навчального матеріалу з поняттям змісту навчання, що виступає в двох різних формах існування. З одного боку – це сукупність елементів суспільного знання і досвіду, призначених для засвоєння учнями, що включають: зміст освіти «систему знань, умінь, навиків, рис творчої діяльності, світоглядних і поведінкових якостей особистості, зумовлених суспільними потребами і в своїй сукупності визначаючих відповідний рівень освіти»[1, с. 96]; зміст навчання з певної дисципліни, передбачений відповідною програмою.

З іншого боку, зміст навчання виступає як сукупність індивідуальних

навчальних надбань. Функція навчального матеріалу якраз і полягає в тому, аби забезпечити перехід нормативного змісту навчання з першої форми в другу [7, с. 21], оскільки навчальний матеріал «функціонує у діяльності тих, хто навчається і тих, хто навчає, тобто в процесі рішення ними відповідних завдань», а також «опосередковує перехід змісту навчання з площини нормативного суспільного досвіду в площину індивідуальних навчальних надбань» [1, с. 7].

У дослідженнях Є. Перовського, М. Данилова підкреслюється думка про те. Що зміст навчання є провідним елементом навчального матеріалу, а головний шлях навчання визначається змістом засвоєваних знань [2; 4].

У дослідженні Г. Костюка і М. Ричика конкретизуються поняття «дидактичний матеріал» та «навчальний матеріал». Автори визначають дидактичний матеріал як систему об'єктів, кожен з яких:

- є призначеним для використання в процесі матеріальною або матеріалізованою моделлю того або іншого компонента суспільного знання і досвіду;
- слугує засобом рішення деякого дидактичного завдання.

Під навчальним матеріалом при цьому розуміється система ідеальних моделей, носіями котрих є згадувані матеріальні і матеріалізовані моделі, що використовуються в навчальній діяльності. Основну масу дидактичного матеріалу, відповідно до наведеного визначення, складають матеріалізовані моделі – тексти, що формуються і відтворюються за допомогою письмової чи усної мови, а також – різні схеми, малюнки, карти, твори мистецтва, художньої літератури тощо [7, с. 12].

Визначення дидактичного матеріалу як системи матеріальних та матеріалізованих моделей дозволяє розглядати його в єдності змістових та формальних характеристик, тобто в єдності потенційно наявного в ньому навчального матеріалу та способів його представлення, що є особливо актуальним для музично-дидактичного матеріалу, котрий використовується в музично-педагогічній діяльності.

Слід зазначити, що навчальний матеріал не може автономно виконувати навчальні функції. Однак, саме в ньому потенційно закладена інформаційно-змістова основа художньо-естетичного, музично-виконавського навчання учнів. Таким чином, діапазон знань та умінь учнів у музичній діяльності безпосередньо залежить від глибини віддзеркалення в музичній інформації, яка міститься в навчальному матеріалі всього розмаїття світової музичної культури як джерела формування змісту музично-естетичного навчання й розвитку.

А. Сохор визначає навчальний матеріал як «певним чином сформульовані знання, що підлягають засвоєнню». Його розуміння навчального матеріалу як «педагогічно доцільної системи пізнавальних завдань» [6–7] великою мірою виражає сутність музично-дидактичного матеріалу як педагогічного репертуару, тобто музичних творів, що мають певний педагогічний і дидактичний потенціал, добраних спеціально для розв'язання педагогічних завдань у процесі їх вивчення.

Отже, музично-дидактичний матеріал як носій музичної інформації є засобом для розв'язання в процесі музично-педагогічної діяльності вчителя цілої низки освітніх та виховних завдань, спрямованих на формування загальної музичної культури учнів, включаючи: формування знань, умінь та навичок музичної діяльності учнів на основі розвитку їх музичних здібностей; естетичний, морально-етичний розвиток.

Оскільки розв'язання цих завдань на уроці музики здійснюється в різних видах музичної діяльності учнів, пов'язаних із сприйняттям та виконавською діяльністю, а музично-дидактичний матеріал виступає як джерело їх музичної діяльності, проблема педагогічного добору музичної інформації набуває першочергового значення в професійній діяльності майбутнього вчителя музики.

У своїй роботі музикант-педагог постійно стикається з доббором різноманітних видів музично-дидактичного матеріалу. Завдяки їх використанню забезпечується гнучкість у реалізації структурних компонентів уроку, а творчий процес із погляду репертуару забезпечується варіативно. Постійне внутрішнє оновлення, живий розвиток та вдосконалення, необхідні для будь-якої програми вивчення того або іншого виду мистецтва, різноманітність умов музичного виховного процесу вимагають від учителя музики самостійного конструювання навчального матеріалу, гнучкого підходу до музичного наповнення уроків. Це музичні твори для слухання, співу (хорового, ансамблевого, сольного), фрагменти музичних творів, призначених для розспівування, вироблення вокально-хорових навичок, засвоєння основ музичної грамоти; музичні твори, призначені для музикування на різних інструментах дитячих оркестрів, для рухів під музику тощо. Увесь цей музично-дидактичний матеріал можна поділити на два види:

- музичний – музичні твори, виражені за допомогою засобів тільки музичної мови;
- музично-вербальний – музичні твори, виражені за допомогою засобів двох семіотичних систем: музичної та вербальної.

Музично-вербальний матеріал переважно використовується як вокально-хоровий репертуар. Його добір займає центральне місце в діяльності кожного вчителя музики та є досить складним завданням як для початківця, так і для досвідченого фахівця.

Процес добору вчителем навчального матеріалу для забезпечення музично-педагогічної діяльності ґрунтується на специфічному, педагогічно спрямованому сприйнятті різноманітних типів музичної інформації, котрі входять до конкретної інформаційної системи художнього твору [3]. В дослідженнях Г. Локаревої сприйняття музичної інформації вчителем музики в процесі добору музичного твору відрізняється від сприйняття музичної інформації звичайним, навіть добре підготовленим слухачем. Очевидно існує специфічне «педагогічне» сприйняття вчителем музики тих типів інформаційної системи музичного твору, котрі певною мірою можуть бути використані в педагогічному процесі для розв'язання завдань музично-естетичного розвитку учнів, тобто виконують функцію навчально-

виховної музичної інформації.

Досвід показує, що суттєвим чинником музичної інформації для вчителя музики під час добору виступає її дидактичність, котра повинна забезпечити розв'язання конкретних навчальних завдань у різних видах музичної діяльності учнів, спрямованих на інтелектуальний розвиток, засвоєння знань, розвиток компонентів музичного слуху, вокально-хорових, інструментально-виконавських умінь та навичок музичної діяльності. Тому в процесі педагогічного добору надзвичайно важливою є *дидактичність* інформаційного потенціалу музичного твору, яка забезпечує зміст знань у галузі музичного мистецтва та є умовою для формування вмінь та навичок музичної діяльності учнів.

Безперечно, найбільший успіх у засвоєнні учнями такої інформації можливий лише у випадку високого художнього й естетичного рівня її виразності, яскравої образності, що викличе відповідний емоційний відгук, тим самим сприяючи розвитку чуттєво-емоційної сфери, сприяючи формуванню естетичного смаку. Тобто, *художньо-естетичний* та *емоційно-психологічний* компоненти музичної інформації під час добору повинні постійно актуалізуватися в каналі сприйняття твору.

Педагогічна проекція добору музичної інформації передбачає використання художньо-естетичного потенціалу музичного мистецтва в процесі морального виховання, розвитку духовності учнів. Тому надзвичайно важливим під час добору є виявлення *морально-етичного* компонента музичної інформації.

Зважаючи на особливості втілення інформації в музичному творі специфічними засобами музично-мовленнєвої виразності, котра полягає в їхньому тісному взаємозв'язку, взаємовпливові й певній інформаційній поліфункціональності для кожного з типів музичної інформації, а також урахуовуючи деяку теоретичну умовність поділу на типи цілісного потоку інформації, ми вважаємо за можливе на теоретичному рівні виділити наступні напрямки її сприйняття, які актуалізуються під час добору, об'єднавши по кілька типів у чотири блоки відповідно до завдань навчально-виховного процесу:

– *дидактичний компонент* – пов'язаний з аналізом пізнавальної, інтелектуальної, індивідуально-авторської інформації щодо наявності потенціалу твору для розв'язання навчальних завдань: надбання. Розширення й поглиблення знань учнів у галузі музичного мистецтва, інтелектуального розвитку (в тому числі розвитку музичного мислення), збагачення тезаурусу, розвитку музичного слуху по всіх компонентах, формування умінь та навичок музично-виконавської діяльності учнів;

– *художньо-естетичний компонент* – пов'язаний з аналізом художньої, естетичної, індивідуально-авторської інформації твору щодо розв'язання завдань художньо-естетичного розвитку учнів: оцінка глибини ідейного змісту, актуальності теми твору, якості і ступеня втілення теми в музиці й літературному тексті: виразності музичної мови та їхнього взаємозв'язку в розкритті теми та художніх образів твору;

– *емоційно-психологічний компонент* – пов'язаний з аналізом емоційно-чуттєвої, індивідуально-авторської, психологічної інформації щодо потенціалу музичного твору у розв'язанні завдань розвитку емоційно-чуттєвої сфери учнів: оцінка енергетики, сили емоційного заряду, втілений засобами музичної виразності (дослідження ритмічної, метричної основи твору, темпу, тембрової палітри, характеру мелодії, сили динаміки, фактурної насиченості, ладо гармонічної організації тощо);

– *морально-етичний* – пов'язаний з аналізом морально-етичної, художньо-естетичної, індивідуально авторської інформації музичного твору щодо оцінки значимості його ідейно-тематичного змісту, характер художніх образів для формування моральних якостей, ціннісних орієнтацій, етичних еталонів поведінки учнів.

Отже, музична інформація – це вид природно-соціальної, зокрема художньо-естетичної інформації, який є змістом процесу відображення різноманітності, втіленого музичною мовою та її засобами мовлення через музичні образи в художню форму музичного твору.

Музичний твір є інформаційною системою, котра містить у собі пізнавальну, інтелектуальну, чуттєво-емоційну, художню, естетичну, індивідуально-авторську, психологічну, морально-етичну, прагматичну, психоенергетичну інформацію.

У навчально-виховному процесі музична інформація є джерелом музично-педагогічної діяльності вчителя й музичного розвитку учнів завдяки використанню музичних творів у якості навчального матеріалу. Перспективи подальших досліджень полягають у забезпеченні в музично-педагогічній діяльності процесу добору учителем навчального матеріалу, який ґрунтується на специфічному, педагогічно спрямованому сприйнятті різноманітних типів музичної інформації, що входить до конкретної інформаційної системи художнього твору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гершунский Б. С. О статусе ведущих дидактических понятий / Б.С. Гершунский // Сов. педагогика. – 1981. – № 7. – С. 95–102.
2. Данилов М. А. Существенные стороны процессов обучения / М. А. Данилов // Сов. педагогика. – 1955. – № 11.
3. Локарева Г. В. Художньо-естетична інформація як педагогічна проблема. Монографія / Г. В. Локарева. – Запоріжжя, ЗДУ, 2001. – 254 с.
4. Перовский Е. И. Проблема метода в обучении / Е. И. Перовский // Сов. педагогика. – 1956. – № 12.
5. Розенберг Н. М. Навчальний матеріал як дидактична категорія / Н. М. Розенберг // Рад.школа. – 1984. – № 10. – С. 14–19.
6. Сохор А. М. Логическая структура учебного материала / А. М. Сохор. – М. : Педагогика, 1974. – 192 с.
7. Костюк Г. С. Учебный материал и учебные ситуации / Под. ред. Г. С. Костюка, Г. А. Балла – К. : Сов. школа, 1986. – 143 с.